

En påske og en jubileumsmåned utenom det vanlige

Av Ragnar Andersen

At nedstengningen medfører en påske utenom det vanlige, det merker alle. Men det var tilsvarende i fjor. En stille påske kan også være ei tid for fordypelse i påskebudskapet og slik bli til velsignelse.

Når jeg kaller april 2021 en jubileumsmåned utenom det vanlige, er det ikke på grunn av smittevernet, men fordi vi vil markere at det påskeaften er 250 år siden Hans Nielsen Hauge ble født, at det 2. påskedag er 225 år siden han fikk sitt sterke kristelige gjennombrudd, og at det søndag 18. april er 500 år siden Martin Luther sa de berømte ord under riksdagen i Worms om å følge samvittigheten, bundet i Guds ord.

Hans Nielsen Hauge ble født på Rolvsøy 3. april 1771. Ved 250-årsminnet er det mange som vil ha «en bit» av Hauge, og det vil nok bli mangfoldige markeringer. Da kan det være spørsmål om markeringene sier mest om Hauge eller mest om dem som jubilerer.

Det var altså to dager etter sin 25-årsdag, altså 5. april 1796, Hans Nielsen Hauge hadde den markante opplevelsen heime på Hauge-garden som skulle prege liv og virke og få store ringvirkninger. Opplevelsen ser ut til å være svar på lengsel, bibellesning og bønn. Og en ivrig vitnetjeneste begynte.

Selv har Hauge i 1817 skildret den gjennomgripende opplevelsen i 1796 slik:

«Engang, som jeg arbeidede under aaben Himmel, sang jeg udenad paa den Psalme: Jesu din søde Forening at smage etc.,

da jeg havde sjunget det andet Vers: «Styrk mig ret kraftig i Sjelen derinde, At jeg kan finde hvad Aanden formaaer, Tag mig til Fange i min Tale og Sinde, Leed mig og lok mig saa svag som jeg gaaer; Mig og hvad mit er jeg gjerne vil miste, Naar Du allene i Sjelen kan boe, Og sig omsider paa Døren maa liste, Hvad som forstyrrer min inderlig Roe.» Nu blev mit Sind saa oppløftet til Gud, at jeg ikke sandsede mig, eller kan udsige hvad der foregik i min Sjel; thi jeg var uden for mig selv, og det første min Forstand samlede sig, da fortrød jeg paa, at jeg ikke havde tjent den kjære og over alting gode Gud, og at jeg nu syntes Intet i Verden var at agte.

At min Sjel følte noget Overnaturligt, Guddommeligt og Saligt; at det var en Herlighed, som ingen Tunge kan udsige, det mindes jeg til denne Dag saa klart, som det skulde skeet faa Dage siden, da det dog nu er 20 Aar forløben siden Guds Kjærlighed saa overvættes besøgte mig.

Ingen kan heller fradisputere mig dette; thi jeg veed alt det Gode i min Aand, som fulgte paa fra denne Stund, især den inderlige brændende Kjærlighed til Gud og min Næste, at jeg havde et ganske forandret Sind, en Sorg over alle Synder, en Begjærlighed at Menneskene skulde blive deelagtige med mig i samme Naade; en særdeles Lyst til at læse i den hellige Skrift, især Jesu egen Lære, samt nyt Lys at forstaae den, og sammenbinde alle Guds Mænds Lærdomme til det ene Maal, at Christus er kommen til vor Frelser, at vi skulde ved hans Aand fødes paany, omvende oss, helliges meer og meer efter Guds Egenskaber til at tjene den treenige Gud allene, for at forædle og berede vor Sjel til den evige Salighed.

Det var da ligesom jeg saae Verden ligge nedsænkt i det Onde, hvilket jeg sørgede meget over, og bad Gud skulde forhale med Straffen, saa kunde Nogle omvende sig. Jeg vilde nu gjerne tjene Gud, bad han vilde aabenbare mig hvad jeg skulde gjøre? Det gjenlød i mit Indre: Du skal bekjende mit Navn for Menneskene, formane dem at omvende sig og søge mig medens jeg findes,

kalde paa mig naar jeg er nær og rører ved deres Hjerter, saa kunde de omvende sig fra Mørket til Lyset.»

(Fra H. N. Hauge: *Om Religiøse Følelser og deres Værd*, i *Hans Nielsen Hauges skrifter* (utg. H. N. H. Ordning), bd. VI (Oslo 1952), 126f) Jeg har laget noen avsnitt og satt til noen anførselstegn.)

Etter kort tid hadde Hauge en annen opplevelse, som synes å være ukjent for de aller fleste. Men for Hauge hørte denne opplevelsen i skogen sammen med opplevelsen heime på jordet. Han var i skogen sammen med en bror og hogde. Under arbeidet tenkte han på vantroen i tida og på at så mange spottet og foraktet han og hans tale. Som Jesaja hadde han sagt "send meg", men folk flest syntes så harde og selvgode. Hans Nielsen kom i sterk sinnbevegelse. Kunne det bli noen allminnelig vekkelse? Under strigråt ropte han til Gud og bad om å slippe å avlegge det vitnesbyrd for menneskene som han mente seg kalt til å gå med, og sa som så: "Herre, send heller en biskop eller en annen høy mann, han vil de kanskje høre på, meg bryr folket seg ikke om!" - Ja, Hauge bad om å få dø og bli frelst fra møyen i verden. Men da gjenlød i hans indre meget tydelig, sier han: "Vil du nå dø etterat du før har tjent synden? Skulle du nå ikke arbeide på å bringe meg salighets frukter? Du har jo lovt å tjene meg. Jeg har ofte brukt de ringe i verden til å utbre mitt rike, for til det har jeg kalt slike som har gått bak ploegen, fære- og fehyrder, fiskere og tollere. Jeg skal gi deg kraft og visdom som dine fiender ikke skal kunne motstå. Bli bare fast i ditt forsett og hold ved i tålmodighet." Hauge sa: "Ja, når du, min Gud vil styrke meg, så vil jeg være villig." Fra den stund bad han ikke mer om å bli fri fra vitneplikten, forteller han. (Etter s. 129f i samme boka)

Den Christelige Lære,
forklaret over
Epistlerne og Evangelierne,
som indeholder
korte Grunde over deres Merkværdighed,
der overbeviser de hykkelse Bekiendere med
de Vantro, som falskt trøste sig ved Guds

Naade i Christo, og lærer hvorledes den
annammes af de oprigtig troende
Jesu Efterfølgere.

Av Hans Nielsen Hauge, som fikk boka trykt i København i 1800. (Antakelig er to deler i ett bind.) Hauge arbeidet med denne postillen mens han satt arrestert i Trondheim etter tiltale som løsgjenger. Eksemplaret, som tydeligvis også er brukt til familieopptegetninger, befinner seg i Gransherad.

Og da Hauge skrev om dette i 1817, hadde han intense reiseår og langvarig motstand, en rekke arrestasjoner og en mangeårig prosess bak seg. Mange kunne bevitne at hans virksomhet bar fagre frukter. Hauge tok tidlig det trykte ord i bruk, og innen hans død i 1824 var hans over 30 skrifter kommet i rundt 200 000 eksemplarer. Det sier ganske mye at folketallet i Norge i 1801 var ca. 884 000, av dette var tredjeparten barn under 15 år.

Les mer her (link): [Hauges kristendom, brytninger etter hans tid og hva som med rette kan kalles haugianisme \(fbb.nu\)](#)

Det nærmer seg et 500-årsjubileum som visstnok ikke er så påaktet i Norge. Men i Worms i Tyskland står 2021 i dette jubileets og i samvittighetsfrihetens tegn. Utstillingen «Hier stehe ich: Gewissen und Protest – 1521 bis 2021» (Her står jeg: Samvittighet og protest – 1521 til 2021) er planlagt fra juli til desember. På skolen lærte vi kanskje om Luthers modige reise til Worms i 1521. Da vi kjørte inn i byen i 1994, måtte jeg nok kikke på taksteinene og tenke på hans ord «Selv om det er så mange djevler i Worms som det er takstein på husene, så vil jeg dit.» Om ettermiddagen 17. april 1521 møtte Luther i et stramt regissert riksdagsmøte for å bli forhørt. For å svare på om han var forfatter av de framlagte bøkene som han skulle ha skrevet. Og for å svare på om han ville tilbakekalle noe. Sakens alvor og vel også spørsmålets vinkling tvang han til å be om betenkningstid. Han fikk utsettelse til neste dag, men også en alvorlig trussel om å falle i unåde om han ikke bøyde av. I en tettpakket sal neste kveld, 18. april, gav Luther et klart svar. Bøkene falt i tre grupper. Den første gruppe bøker behandlet troen og livet på en måte som hadde funnet bred anerkjennelse. Den andre gruppa inneholdt kritikk av paven og hans kirkerett, en kritikk som også hadde bred oppslutning i riksdagen. Den tredje gruppe var bøker med polemikk mot bestemte personer som forsvarte den bestående ordningen. Der kunne han ha vært utilbørlig krass, medgav han, men spørsmålet var først og fremst hvem som lærte rett ut fra Guds ord, og Gud må vi frykte. All lære må derfor prøves på Bibelen. Forhørslederen godtok ikke dette, og hevdet at en enslig person ikke kunne sette seg opp mot kirkens tradisjon. Ville Luther tilbakekalle kritikken, eller ikke? Da gav Luther sitt verdensberømte svar:

"Hvis jeg ikke blir overbevist ved vitnesbyrd fra Skriften eller ved en fornuftig grunn (for jeg tror verken paven eller konsilene alene, da det står fast at de både ofte har feilet og at de har motsagt seg selv); så er jeg overvunnet av de skriftord jeg har anført, og min samvittighet er fanget i Guds ord. Tilbakekalle noe verken kan eller vil jeg, da det verken er trygt eller tilrådelig å handle mot samvittigheten."

Dette innebærer ikke at Luther oppfatter fornuften som erkjennelseskilde i trossaker, nei, "en fornuftig grunn" (ratio evidens) står her for formal logikk. Og selv om den naturlige åpenbaringen i skaperverket er tilgjengelig for fornuften, har fornuften ingen realkompetanse i åndelige spørsmål. Et guddommelig verk eller en guddommelig ordening skal ikke bevises med verdslig fornuft. Vranglæren kommer altså av at fornuften blander seg inn på det området der vi er totalt avhengige av Guds ord.

Som en del av den menneskelige natur som gjør oss til moralsk bevisste vesener, må samvittigheten vernes og respekteres. Samvittigheten er personlig, men ikke privat. Samvittigheten er ikke i seg selv kilde til objektiv kunnskap om rett og galt, men den er en dømmende instans i personligheten, som er avhengig av justeringer og normer å dømme etter. Jeg minner igjen om Luther, som sa at hans samvittighet var fanget i Guds ord. Det går ei linje fra Luther i Worms til Hauge på Rolvsøy. Den 23. desember 1814 erklærte den såkalte overkriminalretten at Hauge var skyldig i brudd på konventikkelplakaten ved "ikke alene selv at have reyst den største Deel af Landet over og holdt offentlige religieuse Taler, uden at iagttage hva Forordningen 13de Januarii 1741 byder; men endog overtalt Andre til at reyse omkring i Landet og ved offentlige Taler at udbrede hans Lærdomme", og domstolen erklærte dessuten at han "har gjort sig skyldig i grove Invectiver imod Lærestanden, og brugt Udladelser, der let kunne forlede den Uoplyste til at fatte Mistillid til samme." Likevel går så å si det offentlige Norge seinere sammen om å hedre minnet om den straffedømte Hans Nielsen Hauge og delvis det lovbrudd han ble dømt for. Hauge fulgte sin samvittighet og kjente seg forpliktet på Guds ord. Som Martin Luther.

Jeg merket meg nøye noe en kjent politiker sa på fjernsynet for mange år siden (5. desember 1991): *"Samvittighetens bud er viktigere enn de lover makthaverne gir for å gjennomføre sin politikk."* Det var Kåre Willoch som sa det, det skal han ha. Som i et lynglimt har han her gitt et forløsende svar til mennesker som utsettes for utidig press. Men det er ikke et billig svar. Den samvittighetsbundne *kan* ikke kompromisere med sine absolutter. Han kan ikke la motparten definere hans frihetsrom. En kristen vet at han skal lyde Gud mer enn mennesker. Han vet også at det kan koste dersom omgivelsene ikke anerkjenner hans moralske rett.

Ufattelig mange mennesker opplever at deres samvittighet settes under press. Det gjelder også mennesker i dagens Norge. Jeg har prøvd å skrive en del om dette. Du kan for eksempel se Aksjon La Barna Leve sin høringsuttalelse om fastlegeordningen fra 2014 (link: [Høringsuttalelse april 2014 \(labarnaleve.org\)](http://labarnaleve.org)) eller kommentaren «Samvittighet og samfunn» fra 2016 (link: [Samvittighet og samfunn \(fbb.nu\)](http://fbb.nu)). Men du kan også lese om en av dem som i vår tid har fulgt sin samvittighet og betalt omkostninger for det, link her: [Børre Knudsens tenkning om staten og om kirken \(fbb.nu\)](http://fbb.nu)